

Dr. Ledener Károly prof. úrnak!
2465

NAGYMÉLTÓSÁGÚ

H. C. DR. GRÓF APPONYI ALBERT

V. B. T. T., VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSI MAGYAR KIR. MINISTER ÚR Ó EXCELLENTIÁJÁHOZ

INTÉZETT HIVATALOS

EMLÉKIRAT

IRTA:

DR. RICHTER ALADÁR

KOLOZSVÁRI TUD.-EGYETEMI NY. R. PROFESSOR,
A TUD.-EGYET. NÖVÉNYTANI INTÉZET, BOTANIKUS KERT ÉS AZ ERD. NEMZ. MÚZEUM NÖVÉNYTÁRI IGAZGATÓJA

A MATH.-TERMÉSZETTUDOMÁNYI KARTÓL A KOLOZSVÁRI MÚZEUM- (BOTANIKUS) KERTBE
TERVEZETT ÉPITKEZÉSEK KAPCSÁN:

A KOLOZSVÁRI TUD.-EGYETEMI (ESETLEG ÚJ) BOTANIKUS KERT
JÖVENDŐ SORSA TÁRGYÁBAN

KOLOZSVÁR
STIEF JENŐ ÉS TÁRSA KÖNYVSZAJTÓJA
1906

XC 71095

FIGYELMEZTETÉS.

Amennyiben a cselekmény súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik, kihágást követ el és egy hónapig terjedhető elzárással büntetendő, aki közgyűjteményben őrzött kéziratot, könyvet vagy más tárgyat eltulajdonítás szándéka nélkül, de a kikölesönzés tekintetében meghatározott szabályok megszegésével elvisz vagy a szabályszerűen kikölesönzött kéziratot, könyvet vagy más tárgyat a kikölesönzésre megszabott határidő-letele után felhívás ellenére sem szolgáltatja vissza. (1929:XI. t.-c. 46. §.)

121

SZTE Klebelsberg Könyvtár

J001174204

2465

Nagyméltóságú Minister Úr,

Kegyelmes Uram!

Magyar hazánk újkori renaissanceának a küszöbén az egykori Erdélynek is megadatott a maga nagy „Széchenyi“-je hidvégi Mikó Imre gróf személyében; az ő nagy lelke, a kincseiben rég megfogyatkozott Kolozsvár és az u. n. Erdély viszonyaihoz mérten óriási áldozatkészsége szólította életre az Erdélyi Nemzeti Múzeumot, amelynek alapját fejedelmi bőkezűséggel vetette meg: saját angol parkjának s nemes stylusban épített nyaralójának az odaajándékozásával.

Az Erdélyi Múzeum emlőjén fakadt a kolozsvári tud.-egyetem s a 70-es évek tudós férfiainak bölcs belátására vall az államnak a tud.-egyetem útján az Erdélyi Múzeum-Egyesülettel 1872-ben s *50 évre kötött szerződésének* ama pontozata, amelynek alapján Mikó gróf egykori parkja, ma az u. n. *Múzeum-kert, 14 holdnyi egész területében, a benne levő épületekkel együtt kizárólagosan botanikus kert céljaira adatik át.*

Sőt kikötötték azt is, hogy: „Az egyetem átveszi az egész kertet, a benne levő épületeket és a virágházban levő növényeket leltár szerint és nemcsak *a kert saját céljaira való művelését*, hanem a kerítések, utak és épületek jókarbantartását is a maga költségén eszközli.“

„Az egyetem a kert parkszerűen művelt részében jelenleg meglevő arboretumot és fruticetumot, amely csaknem teljes számmal tartalmazza Erdély csaknem valamennyi élő fáit és cserjéit, *elpusztítani nem hagyja.*“

Mindez papiroson maradt.

A szakember keserűségével s a magyartól soha rossz néven nem vehető nyíltszívűséggel jelentem ki e helyt Excellentiád előtt, hogy a szerződés eme pontozatait soha sem tartották meg.

A jurjewi (dorpati) tud.-egyetemi botanikus kert 29 360 m² nagyságú területe is ajándék s pedig 1806-ból való; amikor is A. von Rosenkampff asszony ezt a nem kevésbé szép területet 3500 m² nagy tavával együtt

„für ewige Zeiten zur freien Verfügung als Geschenk“ a dorpati növénytani intézetnek ajándékozta. És ezt a „hagyomány“-t 1806-tól mai napig tiszteletben tartotta a muszka imperium, 39 500 rubelt költvén az első beruházásokra.

De ne bolygassuk a muli idők sebeit; részleteit a kolozsvári tud.-egyetemi növénytani tanszék mostoha multjának Excellentiád figyelmébe ajánlott munkám e tanszék történetéről amúgy is föltárja.¹

Ámde jaj-kiáltás kél ajkamra mindenha, amikor meggondolatlanul mérnek újabb s újabb fejszecsapást az élő fák s bokrok oly gyűjteményére, amilyennel e haza földjén még mindig a kolozsvári Múzeum-kert áll egyedül.

1880-ban a Múzeum-kert szívébe építik bele a vegytani intézetet, — miután 1872-től fogva a múzeum-kerti Mikó-nyaraló — növénytan helyett — csodálatos módon az állattani intézet céljait szolgálja; a vegytani intézet ismételt foglalásokkal 6540 m² s az állattani intézet 7000 m² területet hasít ki a botanikus kertnek praedestinált Múzeum-kert kellős közepéből; en mangeant vient l'appétit, utóbb az orvoskari telep (gynaekologiai intézet) építkezése alkalmával is egy jókora darabot szelnek le a Múzeum-kertből, eladdig egy botanikusra nézve nagybecsű tavát betömik, a fákat éltető természetes forrását elvezetik — és ezzel ennek a mindenha jobb sorsra érdemes parkterületnek a szétforgácsolása szinte föltartózhatalanul megindult. A botanices professor, kertjéből a közp. egyetem épülettömegébe számüzött intézetével, maga is vendég itt, saját természetes laboratoriumi helyén, — és mindenki bámul a kolozsvári tud.-egyetem ama paradoxon-példáján, hogy

a Múzeum- (botanikus) kert területe közepén a chemia s a zoologia intézete dominál — az egyedül oda illetékes botanikus intézet s növényházai helyett!

34 éve tart ez a mindenképen türhetetlen állapot. Súlyát érzi a kolozsvári tud.-egyetem matematikai és természettudományi kara is immár, amidőn 1906. évi junius-hó 15.-én a math.-természettudományi intézetek építkezései ügyében tartott 1905. évi IV. rendkiv. ülésén

„egyhangulag kimondja, hogy abban az esetben, ha a kari intézetek új épületei a botanikus kert területén helyeztetnek el, akkor egy új botanikus kert létesítésére alkalmas legalább 20 hcid terület megvásárlására és az első munkálatok végzésére szükséges 300,000 korona összegnek *egyidejüleg az építendő első új épület költségeivel* az állami költségvetésbe való beállítását *mulhatatlanul* szükségesnek tartja.“

¹ Richter Aladár: A kolozsvári magyar királyi „Ferencz-József“ tud.-egyetem növénytani intézete és botanikus kertje (1872—1904). — 6 táblával és 144 képpel, ezek közül 30, részben kettős autotypia-melléklet. Kolozsvár, 1905. I—XIX és 1—331 l.-on. — A botanikus kert történetére vonatkozólag lásd a XVI. fejezetet a 215. l.-on.

Botanikus kertek máról-holnapra ki nem költöztethetők; és ha sorunk úgy fordúlna, hogy a növényteni tanszéknek véglegesen búcsút kellene vennie a kolozsvári Múzeum-kerttől, akkor is legalább 10 évre tehető az előmunkálatok végrehajtásának az ideje és ez idő alatt a Múzeum-kert „botanikus kerti“ hivatását csak fokozatosan szüntethetné be.

Minden művelt nép nagyon, de nagyon meggondolja, mielőtt (egy botanikus kertre mindenkor végzetes) fejszecsapást mérne a legelső élő fára; csak azért, hogy a nagy áldozattal befásított s (Kolozsvárt messze földön párját ritkító havasi stb) növényzettel művelt parkterület pusztán *építkezések okából* sivarra tétessék minden megfelelő kárpótlás nélkül.

A botanikus kertek ősi példája, mondják, hogy a maga nemében a legelső: a padovai 359 éves s végig viharzott rajta az osztrák uralom minden átka; és az olasz megbecsüli azt most is a saját ősrégi helyén.¹

A kicsi Hollandia négy egyeteme közül a legészakibb fekvésű a groningeni; igazgatója: Moll professor írja f. é. július-hó 3.-án hozzám intézett levelében, hogy botanikus kertje kb 300 éves; ilyen idős a leideni is.

Genova botanikus kertjét 1814, a tuebingenit 1810, Nancy-ét 1760, a Montpellier-it meg éppen 1593 óta nem háborgatják a maga területén, Moszkvában 100 éves a botanikus kert, — nálunk pedig úgy van, hogy botanikus kertünk (Budapesten és Kolozsvárt) mindedig inkább csak névleg szerepelt; mielőtt gyökeret verhetett s a maga teljes hivatásának színvonálára emelkedhetett volna, minduntalan hurczolkodnia kell, eladdigi befektetéseinek, néhány évtízre terjedő munkatökéjének teljes fölládozásával, — mert más intézetek czimén épít bele az állami hatalom. Ez így nem jól van.

Itáliának 21 tud.-egyetemével szemben valóban nehéz az államhatalom helyzete; silány területe kisebb a magyar földnél, tettei azonban „az egyet. növényteni intézmények“ czimén szinte összehasonlíthatatlanul nagyobbak. Genova és Roma legújabb időkben épült palotaszerű növényteni intézetei során im ott áll Firenze tud.-egyetemének hatalmas növényteni telepe 275·90 m. hosszú üvegházaival, hogy eszünkbe jusson az a rég meggyökerezett tisztelet, amelylyel Padova és Palermo botanikus kertjeire tekint a művelt világ.

Anglia a „parkok“ hazája s én csodálattal tekintek Glasgow városi botanikus kertjének alaprajzára; „about 14 yars ago the Corporation of the City of Glasgow acquired them at a cost of about L 69 000“ — írja James Whitton, a glasgowi nyilvános parkok „Superintendent“-je f. évi VII. 7.-én hozzám intézett soraiban.

Más példák ezek; egészen más a nálunk követett eljárástól a genève-i botanikus kert s botanikus múzeum, avagy a groningeni s liége-i növényteni intézet példája, amelyeket bár követhetne a magyar közművelődési törekvés.

Ezt hangsúlyozom, főleg annak a bizonyítására, hogy a hatalmas példák szülőanyjai nem mindig az u. n. nagy nemzetek s hogy

¹ „L'Orto Botanico di Padova fu fondato della Repubblica Veneta nel 1545 ed è il più antico del mondo.“

részemről talán az sem volna túlzás, ha a kis-szerű keretek félretételével *egy magyar Kew-Garden* megalapítását javasolnám; főleg az esetben, ha a kormány módot nyújt erre s csakugyan azt határozza, hogy a botanikus költözködjék ki a kolozsvári Múzeum-kertben adott (s egész területében ma is) botanikus kertjéből.¹

Ennek az elhatározásnak ütött az utolsó órája; dönteni kíván a tud.-egyetem, nyilván a kormányhatalom is a kolozsvári Múzeum-kert végleges sorsa fölött.

E döntés perczében — ma adott viszonyaink tekintetbe vételével — csak két alternatívus tervezet közt választhatunk:

1. Vagy kirekesztjük a vegytani intézet épületét (külön megépítendő kerítéssel s bejárattal a Mikó-utcza felől) a Múzeum-kert területéből úgy, hogy az ekkép megmaradó múzeum-kerti terület a botanikus kert s építményei (intézet, üvegházak stb) számára adatik át végérvényesen; avagy

2. Kimondják a növénytani tanszak végleges kitelepítését a Múzeum-kertből már most s a kar idézett határozatának megfelelőleg.

A kar ez utóbbi határozatának megfelelő javaslataimat már most a következőkben foglalhatom össze:

1. Az 1907. évi állami költségvetésbe első részletül fölveendő 300 000 koronából fedezendő az új botanikus kertnek legalább 20 (magyar birodalmi „Kew-Garden“ esetében 40) holdnyi területe, — az első sorban szükséges beruházásnak (bekerítés, fásítás, igazgatói lakás pavillonja, kertészlak, a régi kert növényzetének áttelepítése) kezdő költségeivel együtt.

2. Id. kari ülésünk jegyzőkönyvében foglalt határozatok 4.-ik pontja szerint pedig „az új növénytani intézet s botanikus kert létesítésére a 300 000 korona évi részlet addig hagyassék meg az állami költségvetésben, míg az új növénytani intézet és botanikus kert összes tartozékaival való fokozatos kiépítésének költségei fedezve lesznek.“

¹ Én, a botanikus t. j., a vegytani s az állattani intézeteknek most lefoglalt múzeum-kerti területeit erőszakos, a botanikus kerti s teljesen jogos törekvéseket egyenesen megbénító foglalásoknak tekintem, amelyeket *utólagosan* szentesíthetett ugyan az államnak az Erd. Múzeummal szemben (állítólag 1894.-ben) megmáslott szerződése, — a növénytani tanszék végzetes kárára, amelyen azonban a kolozsvári művelt közönség mind e mai napig teljes mértékben s joggal méltatlankodik. Nincs művelt nemzet e világon, amely „építkezési terület“-nek definiál egy parkterületet és én sehogyssem tudom érteni, legkevésbé se helyeselni azt a bánásmódot, amelyben 1872.-óta a kolozsvári Múzeum-kert részesül.

Az új botanikus kert s a természetszerűleg abba építendő növénytani intézet s botanikus múzeum, valamint a növényházak s egyéb építmények (igazgatói, kertészi s szolgáló-személyzeti lakás-pavillonok) részlet-tervei csakis a megtörtént döntés után állapíthatók meg,¹ miután erre a nm. közoktatási kormány alulírottak külön megbízást ad.

Mind a két esetben a kolozsvári tud.-egyetemi növénytani intézet s botanikus kert dologi javadalmazása, azaz a botanikus kertnek: 26000 K, a növényt. intézetnek: 3000 K rendes s 8000 K rendkívüli, a Kanitz alapította „Magyar Növénytani Lapok“ újból való megindítására: 4000 K s a botanikus múzeumnak 1000 K évenkénti dotatiója; valamint a jelenlegi (2 tanársegéd, 1 kertinspector, 1 kertész, 1 laborans s 3 szolgáló) segédszemélyzetnek egy adjunctussal (avagy szolgálatra berendelt középisk. tanárral), egy botanikus múzeumi őrrrel, egy conservatorral, két gyakornokkal és két segédkertészszel való kiegészítése érdekében már az 1907. évi állami költségvetésben volna intézkedés teendő, — hogy rendelkezésre álljon az a személyzeti s dologi apparatus, amely egy új — s a maga nemében mintaszerűnek tervezett növénytani intézmény szervezési munkálatánál természetszerű követelmény.

E sorok írója 1899-től fogva (a mióta Kolozsvár tud.-egyetemén működöm) évenként és rendszeresen utasítatik el attól, hogy — miként a boldogabb zoologusok Napoli biológiai állomásán; azonképen a magyar botanikus is végezhesen tanulmányokat a helgolandi növénybiológiai státió. Jáva Buitenzorgját már az osztrák tanársegédek is járnak és dr. Ross, a müncheni botanikus kert custosa írja nekem (1906. VII. 4.), hogy f. é. jul. 14.-én hat hónapi botanikus tanulmányútra indul Mexicoba.

Mindezt az e haza határán túl érvényes perspectiva okából jegyzem ide; inkább annak az igazolására, hogy tervezeteim s javaslataim nem „túlzók“; végre lépést kell tartanunk a haladással, nehogy Románia tulszárnyaljon bennünket. Bucuresciben 2 millio lei-vel az imént alkották meg az új növénytani intézetet botanikus kertjével együtt.

Tőszomszédságában e téren Kolozsvár sem maradhat el és ne feledjük a román közművelődési törekvések egyik-másik jellemző tünetét.²

A javadalmi s (részben) a személyzeti viszonyok szabályozására vonatkozólag megokolt fölterjesztéseim a nm. közoktatási kormánynál vannak.

¹ A részlet-tervek kidolgozása t. i. függ a botanikus kertnek kiszemelt terület mineműségétől, — nemkülönben attól, hogy meghagyják-e a botanikai tanszéket a Múzeum-kertben és a zoológiai, physikal, mineralógiai stb intézetek számára a Múzeum-kerttől kívül eső építkezési területet jelölnek-e ki?

² Egy dúsgazdag budapesti család ügyeinek az intézője, aki a család bizalmasa s e czímen nyert kedvező helyzetében évtizedek óta a botanika nagy érdemű művelője, ismételt kérésemre a leghatározottabban megígérte nekem azt, hogy növény- (s egyéb természetrajzi) gyűjteményeit, kellő állami jóállás mellett, Kolozsvár tud.-egyetemének ajándékozza. Az „állami jóállás“ a tanszéknek nagyon rossz időben (1902) történt kettéválasztása miatt kedvezőtlen helyzetet teremtett; időközben személyesen kereste föl a román közoktatásiügyi miniszter az illetőt Budapesten és — fájdalom — a continens egyik legnagyobb s legbecsesebb növénygyűjteménye magyar kézből Romániába, — Kolozsvár helyett Bucuresc tud.-egyetemének a növénytani intézetébe vándorolt.

E fölterjesztésekben eléadott külföldi főiskolai példák kiegészítésére e helyt még a következőket sorolom föl:

I. Intézeti rendes dotatiók:

1. Firenze (622) ¹	---	8000 frank
2. Leiden (1246)	---	6000 „
3. Berlin egyetemének több növénytani tanszéke során csak a legkisebb, t. i. a Schwendener növény-anat. intézeteé	---	4800 márka
U.itt a Kny prof.-tól vezetett növény-physiologiai intézeteé	---	3000 „
4. Liége (1977)	---	3300 frank
5. MontPELLIER (1600)	---	6000 „
6. Antibes, az u. n. „Villa Thuret“-ben fentartott botanikai labororium	---	1500 frank ²
7. Paris patikus főiskolai botanikus labororiuma	---	7000 „
8. Lund (779)	---	3500 svéd k.
9. Kjöbenhavn (2000; növényphysiol., s -anat. int. r. javad.)	---	3564 korona
10. ZÁGREB (1174; csonka egyetem)	---	3000 „

II. Botanikus kerti (dologi) dotatiók:

1. Groningen (Hollandia; kb 15,000 m ²) ³	---	12 000 frank
2. Leiden (17,500 m ²)	---	23 400 „
3. Utrecht (7,500 m ²)	---	10 000 „
4. Bruxelles (50,000 m ²)	---	72 200 „
5. Zürich	---	25 000 „
6. Antibes „Villa Thuret“	---	8 000 „ ²
7. Lyon (au Parc de la Tête d'Or; 49,000 m ²)	---	54 250 „
8. Berlin királyi botanikus kertje Dahlemben (42,75 hektár)	---	187 868 márka ⁴
9. Berlin, u. n. Städt. Parkverwaltung (Humboldthain): vier botanische Abteilungen (45,000 m ²)	---	19 000 „ ⁵
10. Hannover „városi“ botanikus kertje (15000 m ²)	---	14 500 „ ⁶
11. Halle a/S. (46,688 m ²)	---	18 400 „
12. Jena (2·97 hektár)	---	12 217 „

¹ A zárójelben adott számok a főiskola 1905 6. tanévi hallgatóságának a számát jelölik.

² Ezt a jellemző adatot azért jegyzem ide, mert Antibes „botanikai labororiuma“ Thuret francia botanikus hagyománya, nem is egyetemi intézmény s az állam mindamellett főtartja, oly int. dotatióval, amilyennel — a kolozsvári növénytani tanszék elhamarkodott kettéhasításával — itt a 70-80 hallgatóval laboráló általános növénytani tanszéket kívánták annak idején ellátni.

³ A zárójelben foglalt számok jelölik a botanikus kert nagyságát.

⁴ A „személyiek“-kel együtt . . . 238 790 márka.

⁵ Berlinnek több botanikus kertje van. A legnagyobb az u. n. Königl. Botan. Garten Dahlemben (lásd: Richter A. Úti Napló I. köt. 99. l.-on) birodalmi jellegű; politikai célzata is van s pedig az, hogy „Kew-Garden“ fényét homályba borítsa; igazgatója: Engler prof. — Az „egyetemi“ botanikus kert a város közepén kicsi; igazgatója: Schwendener prof. —

Az „államon“ kívül Berlin városa külön gondoskodik egy oly botanikus kerti telepről, amelynek kizárólagosan az a célja, hogy a maga iskoláit a természetrajzi oktatásnál szükséges élő növényekkel ellássa, és erre 45000 m² területet áldoz évi 19 000 márka dologi dotatióval! E téren:

⁶ Hannover városa is kitesz magáért. Iskoláit az oktatásra szükséges élő növényekkel látja el; csupán 500 félélt természet s ebből kb 2 millió példát oszt ki mintegy 30 000 tanuló között; és ez náluk már 20 éves gyakorlat!

13. Kiel (2·5 hectár) --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	17 535	márka
14. München --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	28 828	„
15. Würzburg --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	16 720	„
16. Erlangen ¹ (17,540 m ²) --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	16 432	„
17. Tuebingen ¹ --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	23 400	„
18. Dresden (4 hectár) --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	30 000	„
19. Heidelberg --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	11 000	„
20. Königsberg (3·5 hectár) --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	13 300	„
21. Hamburg (9·25 + 5 hectár) --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	51 731	„
22. Padova --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	14 400	lira
23. Cambridge (10·5 hectár) --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	40 000	frank
24. Dublin (50 angol acres) --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	3 750	livres
25. Jurjew (Dorpat; 29,360 m ²) --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	5 800	rubel
26. Moszkva (7·5 hectár) --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	8 400	„
27. Zágreb (11 hold) ² --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	23 000	korona

Basel a maga kis egyetemének (átlag 500 hallgatója van) 1897/98.-ban kitelepített új botanikus kertje első költségére 487 670 frankot költ; — Leiden 560 m² alapterületet elfoglaló növényteni intézetére 580 000 frankot, — Hamburg (egyetemet pótló főiskolai intézményeket tart fenn) 1000 m² területen 300 000 márkát csupán a botanikai laboratórium s gyűjteményei számára, melyhez még 75 000 márkát most kérnek. Firenze régi örökségének microscopiumokkal s physiol. eszközökkel való pótlására 200 000 lirát költött; Jena botan. laboratóriuma első berendezésére 60 000 márkát, Dresden pedig — Drude professor tudatja velem — csupán botanikus kerti épületekre (hol a műegyetemi növényteni intézettől független laboratóriumok s tiszti lakások vannak) 600 000 márkát áldozott.

A külföldön tapasztalható törekvések további s igen jellemző példaként azt is ide igtatom, hogy a porosz kir. kormány egyedül a berlini „botanikus múzeum“ céljaira évenként 69 059 márka 75 pf rendes dotatiót utalványoz, — nem is szólván a távoli földekre szóló s ugyancsak nagy szabású expedíciókról. A Berlinből kitelepített új birodalmi botanikus kert megalapítására 4 millió márkát adott, bele nem értve a fent érintett s 1 millió márkába kerülő botanikus múzeumot.

Am a kicsi Dánia is megépítette a maga külön botanikus múzeumát, 600 m² alapterületen két emeletesre, és ettől függetlenül 666 m² alapterületen a növényanatomiai s physiologiai intézetet (két botanices professor tiszti lakásával együtt) ugyancsak két emeletesre, Kjöbenhavn messze földön híres botanikus kertjében; e célra 200 000 dán (264 000 magyar) koronát áldozott.

A dánok e téren való közművelődési törekvéseinek magas színvonalát jellemezze a következő (magyar korona-értékre átszámított) táblázat, amelyet Warming professor az imént (1906. VII. 7.) bocsájtott rendelkezésemre:

¹ Egyeteme, a hallgatóság számát tekintve, a kolozsvárinak a fele.

² A szervezés első éveiben 40—40 000 korona! Lásd: Richter Al. Úti napló II. köt. 104. I.

I. A botanikus kert Inspectorának évi fizetése 3696 korona		
	kezdőfizetéséről emelkedik --- --- --- --- ---	5280 Kor.-ra
a)	A növényházak 1-ső kertészének évi fizetése ---	2112 Korona
	” 2-ik ” ” ---	1848 ”
	” 3-ik ” ” ---	1320 ”
	” 4-ik ” ” ---	1320 ”
	” 5-ik ” ” ---	1056 ”
	Botanikus kert 1-ső fűtő --- --- --- --- ---	1320 ”
	” ” 2-ik ” --- --- --- --- ---	1320 ”
	Botanikus kert asztalos --- --- --- --- ---	1320 ”
	Összesen	16,896 K
b) Napszámosok évi bérösszege --- --- --- --- --- 26611 Korona		
	Botanikus kert őrök ” --- --- --- --- ---	3300 ”
	” kert seprői ” --- --- --- --- ---	1267 ”
	” ” tisztogató asszonyok bérösszege	317 ”
	Összesen	31,495 K
c) Vegyesekre (föld, fűtés, homokozás, portók stb)		
	Összesen	5808 K
d) Tiszti lakások és növényházak fűtésére évenként		
		10032 K
II. Botanikus múzeumra:		
	Herbarium stb --- --- --- --- ---	2508 Korona
	Szakkönyvtár --- --- --- --- ---	2442 ”
	Botanikus múzeumi felügyelő (természetben lakás s fűtés) évi fizetése --- --- --- --- ---	1320 ”
	Tisztogató asszony bére --- --- --- --- ---	523 ”
	Fűtés --- --- --- --- ---	990 ”
	Összesen	7,783 K
III. Növényanatomiai s physiological laboratoriumra :		
a)	Világítás --- --- --- --- ---	528 Korona
	Fűtés --- --- --- --- ---	726 ”
	Laboratoriumi ór (tishti lakással, fűtéssel) évi fiz.	1320 ”
	Tisztogató asszony bére --- --- --- --- ---	633'60 ”
b)	Növényanatomiai laboratoriumi (dologi) évi java- dalom az igazgató rendelkezésére --- --- ---	1584 ”
c)	Növényphysiologiai (dologi) évi javadalom --- ---	1980 ”
	Összesen	6771'60 K

Ezek az adatok igen tanulságosak a mi viszonyaink szemüvegén át nézve, amikor azt látjuk, hogy a maroknyi Dánia a kjöbenbaveni 25 acres nagyságú s messze földön híres botanikus kertjére, valamint az abban foglalt növénytan intézmények fentartására évenként 59 686 dán (= 78 785 magyar) koronát utalványoz évenként. Ez azután mintaszerű szervezet!

Lyon városának „Parc de la Tête d' Or“-beli botanikus kertjében a növényházi telep egymaga 7000 m² területet borít, gyűjteményei s laboratoriuma fentartására 13 900 frankot az „állam“ utalványoz, a várostól a botanikus kert összes kiadásának fedezésére adott 91330 frankon kívül.

Bern 1860.-ban alapított botanikus kertjének (26 603 m²) gondozására évenként 17 000 frankot, az intézet (alapter. 700 m²) s egyéb botanikus kerti építmények „átalakítására“ csupán 1905. februáriusában egyszerre 200 000 frankot engedélyeztek.

Bruxelles „állami botanikus kertjét“ illetőleg egyszerűen a róla írott füzetemre utalok.¹ 50 000 m² nagyságú területeért egy millió frankot, fentartására (az épületek karban tartása költségein kívül!) személyiek czimén évenként 45 200, dologiak czimén pedig 72 200 frankot folyósít az a belga állam, amelynek területén négy egyetem s hat botanikus kert virágzik és ezek sorában a botanikai intézmények mintaképe gyanánt pld a liége-i, amely dicséretére lenne bármely nagy nemzetnek.

Kew-Garden-ről mit szóljak!?

Botanikus múzeumainak, laboratoriumainak s herbariumainak helyiségei 1710 m² alapterületet foglalnak le; 1 600 000 m² nagyságú botanikus kertjének évi rendes javadalma pedig 750 000 frank.

Itália jobb botanikus kertjeiben mindenhol „conservator“ is találunk. A kerti személyzet rendes statusának az illusztrálására pedig csupán Halle a/S. 46 688 m² nagyságú botan. kertje példáját idézem, hol egy kertinspector, egy főkertész, két kertész-segéd, 2 férfi s 3 női munkás teszi a kert *állandó személyzetét*. Padova botanikus kertje ügyeit 3 kertész, Dresden-ben egy kertinspector, két főkertész s hat kertész-segéd intézi s csak napszámokra 7600 márkát költ. Dublin botanikus kertjében pedig állandóan 45 alkalmazott dolgozik stb.

Botanikus kert „rendezettsége“ tekintetében Glasgow, Kjöbenhavn, avagy Lille, — növénytani intézet „habitusa“ szempontjából pedig Groningen és Liége példái lebegnek szemem előtt; mindezeknek egy magyar „Kew-Garden“ keretében való és hazánk közművelődési színvonalához méltó megalkotására kész vagyok,

ha erre módot nyújt a nm. közoktatási kormány a matematikai és természettudományi karnak a növénytani tanszéket illető s előbb idézett határozatai teljesítésével és

ha a részletes tervek kidolgozására Excellentiád külön is fölhív engemet.

Mindenekelőtt azonban döntenem kell a kolozsvári botanikus kert sorsa fölött.

¹ Richter Aladár, A bruxellesi állami botanikus kert (Jardin botanique de l'État à Bruxelles). Arad, 1895.

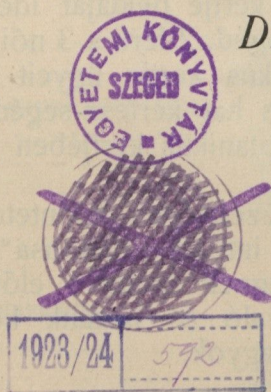
Bár lenne ez a „döntés“ Excellentiád nagy nevéhez, országszerte ismeretes kulturai érzékéhez mindenben méltó; arányában a felsorolt külföldi példáknak, amelyek adatait külföldi útjaimon szerzett tapasztalataimból¹ s azokból a válaszokból merítettem, amelyeket Németország,² Itália,³ Hollandia,⁴ Franciaország,⁵ Svájc,⁶ Oroszország,⁷ Belgium,⁸ Anglia,⁹ Svédország¹⁰ és Dánia¹¹ botanices professorai s botanikus kerti igazgatói kéresemre kegyesen megadták.

Kolozsvár, 1906. évi július-hó 13.-án,

Excellentiád előtt

mély tisztelettel:

Dr. Richter Aladár s. k.

¹ Richter Aladár, Egy Magyar Természetbúvár Úti Naplójából, I. köt. I—XXIII. és 1—257 l.-on; II. köt. I—XXX. és 1—459 l.-on; összesen 6 táblával, 294 képpel, ezek közül 76, részben kettős autotypia-melléklet. Kolozsvárt, 1904—1905.

² Aachen, Berlin, Dresden, Hamburg, Braunschweig, Passau, Königsberg, Heidelberg, Frankfurt a.M., München, Aschaffenburg, Erlangen, Jena, Bonn, Strassburg, Halle a S., Hannover, Kiel, Giessen.

³ Padova, Genova, Palermo, Firenze.

⁴ Groningen, Leiden, Utrecht.

⁵ Nancy, Antibes, Montpellier, Paris, Lyon.

⁶ Basel, Zürich, Bern.

⁷ Jurjew (Dorpat), Moszkva.

⁸ Liège, Bruxelles.

⁹ Cambridge, Kew-Garden near London, Glasgow, Dublin (Glasnevin).

¹⁰ Lund, Upsala.

¹¹ Kjöbenhavn.